

עומק הפשט

עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך ל

פ' ויחי

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

050-4125205 / 08-6882799

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) בדברי רש"י (מח, ז) שיעקב התנצל לפני יוסף על זה שקבר את רחל בדרך – "דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם" / יוסף לא התרעם מעולם על אביו, אלא רק נצטער על אמו / יעקב חידש ליוסף ש"יש שכר לפעולתך" – פעולתה של רחל שמוכנה לוותר בשביל בניה

(ב) "הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה" (רש"י מח, ט) – למה הוצרך לשני שטרות ולא די באחד / לפני מתן תורה לא היו "אירוסין" בכלל, ועל כרחך שהיה שטר שידוכין / מכיון שהיה יוסף במצרים לכן נהג בקדושה יתירה (יתירה אפילו על האבות עצמם)

"ואני בבואי מפרן מתה עלי רחל בארץ בנען
בדרך בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה ואקברה
שם בדרך אפרת הוא בית לחם" (מת, ז)

ואני בבואי מפרן וגו' – ואף על פי שאני מטריח
עליך להוליכני להיקבר בארץ כנען, ולא כך
עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם ..
ולא תאמר שערכו עלי גשמים מלהוליכה
ולקבורה בחברון, עת הגריד היה שהארץ חלולה
ומנוקצת כקברה. ואקברה שם, ולא הולכתיה
אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שי
בלבד עלי; אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה
שם, שתהא לעזרה לבניה – כשיגלה אותם
נבזרואדן והיו עוברים דרך שם, יראת רחל על
קברה וכוה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר
'קול ברמה נשמע וגו'', והקב"ה משיבה: 'יש
סכר לפעולתך נאום ה' וגו' ושבו בנים לגבולם':

ידוע שרש"י בא לפרש "פשוטו של מקרא" דוקא, ובעניננו - כל אריכות זו
לא נזכרת כלל בדברי המקרא! וכיצד למד רש"י כל דברי אגדה אלו מתוך פשט
הכתובים?

ואף כי מדברי הכתוב מובן שיעקב בא להצטדק בפני יוסף על כך שלא קבר את

רחל במערת המכפלה – הרי אפשר לפרש התנצלות זו באופן פשוט, שכיון והיו אז "בדרך", לכן לא היתה אפשרות להוליך את רחל למערת המכפלה נוכחו שכתב הרמב"ן: "מתה בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקבורה שם כי איך יעזוב את בניו ואת מקנהו בדרך", או כפירושו הספורנו: "כל כך גברה עלי טרדתי ואבלותי שלא עצרתי כח להוליכה";

ומדוע נצרך רש"י להביא דברי אגדה מחודשים ? !

מה הפריע ליוסף?

ויש לומר בזה, ובהקדים:

רש"י מפרש, שיעקב הצטדק בפני יוסף באומרו: "ידעתי שיש בלבך עלי". ולכאורה קשה – ממה נפשך: אם ליוסף היתה טענה בדבר זה – הרי היה יעקב צריך להצטדק בפניו שנים רבות קודם לכן; ואם עד כה לא התעורר יוסף בטענה זו – איך אפשר לומר שרק בגלל בקשת יעקב לקבורו במערת המכפלה התעורר יוסף ברגש של תרעומת וכעס על אביו, על מה שעשה לפני עשרות בשנים ? !

אלא צריך לומר, שבאמת יוסף מעולם לא התרעם כלפי יעקב על כך שקבר את רחל בדרך, כיון שידע והבין מעצמו שיעקב עשה מצידו ככל יכולתו ואין זו אשמתו. ומטעם זה לא פירש רש"י שהצטדקותו של יעקב היתה באופן פשוט – שלא היה זה באשמתו כיון שהיה בדרך וכדומה (כדברי המפרשים) – כיון שכזה סוג של הצטדקות הבין יוסף מעצמו שנים רבות מקודם לכן, ולא היה צריך יעקב לחדש לו זאת.

הדיוק כאן הוא – "יש בלבך עלי", והיינו: אף שיוסף הבין בשכלו שאין להאשים את יעקב – עם זאת, כיון שבסופו של דבר חסרה לרחל מעלה זו, של קבורה במערת המכפלה, קינן בלבו של יוסף רגש של כאב וצער על כך, מדוע יגרע חלקה של רחל ולא תהא קבורה במערת המכפלה ? !

ומטבע הדברים, שהרגשת צער זו נתעוררה אצל יוסף ביתר שאת, כאשר אמר לו יעקב להוליכו להקבר במערת המכפלה:

על ידי בקשת יעקב הודגש גודל המעלה בקבורה במערת המכפלה, כי בגלל מעלה זו מטריח הוא את יוסף להוליכו לשם, וזה הגדיל אצלו את הרגשת החסרון של רחל אמו, שלא זכתה להקבר במערת המכפלה !

"יש שכר לפעולתך" – איזו פעולה?

וכדי להסיר כאב זה מלבו של יוסף, אמר לו יעקב – "דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם" וכו':

זה שקבר יעקב את רחל בדרך "על פי הדיבור .. שתהא לעזרה לבניה כו", אין הכוונה בזה שנגרע מרחל בשביל טובת בניה, אלא אדרבה – כיון שזהו גאולת בניה של רחל, הרי זה טובתה ואושרה של רחל, ובוודאי שרחל עצמה היתה מסכמת לכך ודורשת זה.

ולפי זה יש לפרש את כוונת רש"י בהביאו את הכתוב שהקב"ה משיב לרחל – "יש שכר לפעולתך נאום ה'" – ואינו מזכיר שום פעולה של רחל; כי כוונתו לזה גופא שנקברה בדרך, שזהו כדי "שתהא לעזרה לבניה", שזה שהקב"ה ציווה את יעקב לעשות כן הוא משום שזהו רצונה וחפצה של רחל.

וליתר ביאור:

בקשת הרחמים של רחל דוקא יש בכוחה להביא את ההבטחה "ושבו בנים לגבולם", בזכות "פעולה" זו שהיא מוכנה לוותר על המעלה דקבורה במערת המכפלה כדי "שתהא לעזרה לבניה".

והיינו, כי כיון שרחל מוכנה לוותר על שלימות ומעלת עצמה להיות קבורה למערת המכפלה, כדי "שתהא לעזרה לבניה", ובזה גופא – בנים שיהיו לאחר כמה וכמה דורות, ובנים שיהיו במעמד ומצב בלתי רצוי, עד כדי כך שיתחייבו גלות; ובשביל אותם הבנים שחטאו וגלו – מוותרת רחל על זכות קבורה במערת המכפלה ביחד עם יעקב אבינו במשך מאות ואלפי שנים, כדי שעל ידי זה תוכל להיות לעזרה לבניה –

הרי כשם שהיא וויתרה על מעלת עצמה בשביל בנים אלו, מצד הקשר העצמי שבינה ובנים (בכל מצב שיהיו), הרי זה ממשיך מלמעלה "מדה כנגד מדה", שלמרות מצבם של הבנים שנתחייבו בגלות, הבטיח הקב"ה "ושבו בנים לגבולם", כי מצד הקשר העצמי של הקב"ה עמהם להיותם "בנים" - הרי בוודאי שסוף סוף ישובו לגבולם, במהרה בימינו ובעגלא דידן.

"וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה.
 ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלקים
 בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם" (מח, ח"ט)
 ויאמר מי אלה – מהיכן ילאו אלו שאינן ראויין
 לברכה; בזה – הראה לוסטר אירוסין ווסטר כתובה:

משמעות הענין היא¹, שיעקב פקפק ביחוסם של בני יוסף, מכיון שראה "שאינן
 ראויין לברכה" וחשב שהוא מצד פגם ביחוסם;

ועל זה הראה לו יוסף "שטר אירוסין ושטר כתובה", להוכיח שהוא נשא את
 אסנת אשתו כדת וכדין, ובניהם כשרים הם בתכלית.

"בזה" – שטר אחד או שנים?

והנה, כבר דקדקו המפרשים² בדברי רש"י, שיוסף הראה לאביו "שטר אירוסין
 ושטר כתובה" – דלכאורה, תיבת "בזה" יש לפרשה על "שטר כתובה" לבד, ומנין
 למד רש"י להוסיף גם "שטר אירוסין"?

1. וראה במפרשי רש"י על אתר.

2. משכיל לדוד ועוד.

דהנה, כבר פירש רש"י בפ' חיי שרה³, שההבדל בין "אשה" לבין "פילגש" הוא, ש"נשים בכתובה פילגשים בלא כתובה"; ומעתה, כאשר מראה יוסף על "שטר כתובה", הרי זו ראייה מוכחת שנשא לאסנת בנישואין גמורים - ולא כ"פילגש" בלבד, שאז אין לה כתובה - ומדוע נצרך להוסיף גם "שטר אירוסין"?

ויש להוסיף בהתמיהה שבדבר, כי בדברי חז"ל שלפנינו - תרגום יונתן עה"פ, וכן במס' כלה⁴ - נזכר רק שטר כתובה, ומשמע איפוא שפרט זה ד"שטר אירוסין" הוא הוספה מיוחדת של רש"י, וצריך ביאור.

האמנם קידש יוסף ללא טבעת?

ובאמת שיש להקשות בעצם הענין - מנין לנו בכלל שהיה ליוסף "שטר אירוסין", והיינו שקידש את אשתו בשטר דוקא?

יש מפרשים⁵, שיוסף עשה כך מלכתחילה "כדי שיוכל להראות ראייה ברורה לאביו יעקב שלקחה לאשה ולא לפילגש, לפי שהיה חכם הרואה את הנולד".

אבל כבר נתבאר שלכאורה יוסף לא היה צריך שטר אירוסין "להראות ראייה ברורה לאביו יעקב שלקחה לאשה ולא לפילגש", כי לזה מספיק שטר כתובה;

וגם צ"ע בעצם הסברא, שיוסף חשש מראש שאביו יעקב לא יאמין לדבריו, שלכן עליו להכין "ראיה ברורה" שנשא אשה באירוסין.

[במשכיל לדוד תירץ - בדרך ההלכה:

הרמב"ם כתב⁶, שקידושי שטר וביאה הם "מן התורה", ואילו קידושי כסף הם רק "מדברי סופרים". ופירושו המפרשים, שכיון וקידושי כסף נלמדים הם בדרך "גזירה שווה" הרי הם נחשבים "דברי סופרים" בלבד.

והנה ידוע⁷ ש"אין אדם דן גזירה שווה מעצמו", אלא צריך ללומדה מרבו. ומעתה יש לפרש,

3. כה, ו.

4. רבתי - פ"ג.

5. צידה לדרך כאן בסופו.

6. ריש הלכות אישות.

7. פסחים סו, א. ובכ"מ.

שיוסף לא למד מאביו את ה"גזירה שווה" לקידושין בכסף, ולא היה יכול לדונה בעצמו – ולכן קידש אשתו דוקא בשטר (ובביאה לא רצה לקדש, כדברי הגמרא⁸).

אמנם לכאורה כל זה הוא בדרך הפלפול וההלכה, וקשה ליישבו בשיטת רש"י - שבא לפרש "פשוטו של מקרא".

נישואין' היו לפני מתן תורה; 'אירוסין' - לא

ונראה לומר בזה דבר חדש, שבאומרו "שטר אירוסין" אין כוונת רש"י לדבר זה במובנו ההלכתי, והיינו שטר שנתנתו (א) פועלת בהאשה (ב) שתהיה מקודשת לבעלה [כשם שבנתינת טבעת נעשית האשה מקודשת] – ובנידון דידן, שע"י שטר זה נעשתה אסנת מקודשת לבעלה יוסף;

וההכרח לזה:

(א) הנה אף שבגמרא⁹ דורשים מן הכתובים שהאשה נעשית מקודשת על ידי נתינת שטר, הרי בפשוטי המקראות ובפירושי רש"י על התורה לא מצינו אפשרות כזו שהאשה מתקדשת ע"י שטר¹⁰.

(ב) כבר נתבאר במקום אחר, אשר (בדרך הפשט עכ"פ) כל המושג של "קידושין", והיינו שאף האשה עדיין לא נכנסה לבית בעלה בנישואין, מכל מקום נחשבת היא "מאורסת" ומיוחדת לו וממילא אסורה על כל העולם – הוא חידוש שנתחדש במתן תורה¹¹, ולפני זה לא היה לו מקום.

ובמלים פשוטות: לפני מתן תורה לא היה אפשר להחיל שם "אשת איש" על אשה על ידי שנותנים לה "כסף" או "שטר", כי אז לא היה שום תוקף הלכתי בפעולה כזו; ורק כאשר האיש לקח אשה והכניסה לביתו, אז דוקא הוא שחל עליה שם "אשת איש".

ומעתה צריך לפרש, שזה שהיה ליוסף "שטר אירוסין" – הכוונה בזה היא ל"שטר" במובנו הרגיל והפשוט, והיינו שטר הנכתב לראיה ולזכרון דברים; ובענינו, שהיה

8. קידושין יב, ב. וש"נ.

9. קידושין ה, א.

10. ומצינו רק קידושין ע"י כסף – ראה פרש"י משפטים כא, ה'ט.

11. וכדברי הרמב"ם בריש הל' אישות.

אצל יוסף שטר ראייה על ה"אירוסין" שלו, והכוונה היא (לא ל"קידושין" במובנם ההלכתי, שלא היו לפני מתן תורה, כנ"ל - אלא) על זה שנתקשר בשידוך.

[כשם שמצינו אצל לוט, שהיו מאנשי סדום שנקראו בשם "לוקחי בנותיו"¹², ורש"י מפרש – "שאותן שבבית ארוסת להם";

ופשיטא שאין הכוונה בזה ל"ארוסה" במובן ההלכתי של "מקודשת" (שהרי אנשי סדום בוודאי לא התנהגו כדניי ישראל שלאחר מתן תורה), אלא הכוונה לשידוכין, שבנות לוט היו משודכות להם].

'באו בקשרי שידוכין'

ביאור הענין:

הובאו לעיל דברי הרמב"ם¹³ שמבאר, כי "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא .. מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה" – כלומר, שהיה אפשר לישא האשה מיד, בלי שום פעולה של הכנה והקדמה;

ודוקא לאחר מתן תורה אז "נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה, יקנה אותה תחלה בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאשה .. וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום".

ובכן, אמנם יוסף לא היה יכול לקדש את אשתו (לקנות אותה תחילה ע"י כסף או שטר כו') כהכנה להנישואין, כי עדיין היה זה לפני מתן תורה (וכנ"ל שאז לא היה תוקף בפעולה כזו) – אבל רצה להחמיר על עצמו ולהתנהג כפי האפשרי, שיהיה אצלו מעין הקידושין שלאחר מתן תורה.

ולכן כתב "שטר אירוסין" – שטר ראייה על קשרי השידוכין שלו – והיינו, שאיננו נושא אשה באופן ש"פוגע אשה בשוק" ומיד "מכניסה לתוך ביתו כו'", אלא באופן שקובעים השידוך ומעריכים זמן הכנה להנישואין;

ובאמת שבזה לבד אין חידוש כ"כ, כי מסתבר שכן היה אז אצל עוד כמה וכמה

12. וירא יט, יד.

13. בריש הל' אישות.

[וכנ"ל שכן מצינו אפילו בבנות לוט] – אלא שיוסף לא הסתפק בעצם השידוך, אלא כתב זה בשטר, שיהיה לראיה שכן עשה, שבזה ניתן תוקף מיוחד בהתחייבות השידוכין שלו, שלא יוכלו להתחרט ממנה, מעין ודוגמת האירוסין שלאחר מתן תורה, שפועלים ומהווים ענין "אשת איש".

וכמובן בפשטות: בפעולה שאינה בת קיימא, אין תועלת בכתיבת שטר לראיה בעתיד על פעולה זו; ורק בפעולה בת קיימא כותבים שטר לראיה, כדי שלא יוכלו להכחישה בעתיד. וכן בעניננו: כדי לתת תוקף ל"אירוסין" שלו – כתב יוסף את אירוסיו בשטר, לראיה שאירס את אשתו.

'מהדרין דמצרים'

ויש לבאר הטעם שרק ביוסף מצינו הידור זה – שכתב שטר ראייה על קשרי השידוכין שלו – שהוא כיון שהיה במצרים:

כבר לימד אותנו רש"י בפירושו¹⁴ שהמצריים הם "שטופי זימה" (ובפרט לאחר המאורע שהיה עם יוסף בעצמו – עם אשת פוטיפר); ולכן, דוקא במצרים נדרשת זהירות מיוחדת ותוספת חומרא וקדושה בעניני אישות, וזהו שהוסיף יוסף בנישואיו שיהיה אצלו מעין האירוסין שלאחר מתן תורה, שעוד לפני הנישואין נעשית האשה מיוחדת להאיש באופן חזק כו'.

ומעתה יש לבאר, שזה היה המכוון בדברי יעקב "מהיכן יצאו אלור", שהיה זה ביטוי של תמיהה: "מהיכן יצאו כו'" – מאיזה טעם וסיבה יצאו מהיות ראויים לברכה; ובפשטות: כיון שנולדו בארץ של "שטופי זימה" חשש שמא זה גרם שלא יהיו ראויים לברכה.

ועל תמיהה זו של יעקב השיב יוסף – "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה", בניו (לא רק כפשוטו, אלא) "אשר נתן לי אלקים בזה", שהם בני נישואין כאלו שהיו בתכלית השלימות, אפילו לגבי הנהגת האבות עצמם – ולראיה על זה "הראה לו שטר אירוסין" המדגיש את ההידור והחומרא של יוסף בענין זה.

14. לך יב, יט. וירא כ, טו. וראה גם בא יב, ל.

יוסף חיבר את הקדושה עם הגשמיות

ויש להוסיף בזה – בדרך החסידות:

הטעם הפנימי לזה שלפני מתן תורה לא היה ענין של "אירוסין" ו"קידושין" – הוא מפני שענין הקידושין (לאחרי מתן תורה) אינו רק קנין בקשר לחיי אישות, אלא הוא ענין של קדושה, וכנוסח ברכת אירוסין "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין".

ולכן עצם ענין הקידושין לא יתכן אלא לאחרי מתן תורה, כי לפני מתן תורה לא היה שייך שתהיה השראת קדושה כזו בגשמיות העולם, כי אין זה ביכולתו של אדם (נברא) להמשיך בכח עצמו קדושה עליונה כזו, וזה נעשה רק על ידי ציווי התורה, שזוהי נתינת כח מהבורא יתברך להמשיך קדושה עליונה זו בחיי איש ואשה.

והנה מבואר בספרים, שמדריגת יוסף היתה בה מעלה יתירה, ולא זו בלבד שהיה נעלה יותר מהשבטים אחריו, אלא היתה בו מעלה יתירה (בצד אחד) אפילו ביחס להאבות: אברהם, יצחק ויעקב¹⁵.

וזהו הטעם (בפנימיות הענינים) שדוקא אצל יוסף מצינו "שטר אירוסין" (ולא אצל האבות והשבטים) – להורות, שהאירוסין והקידושין שלו היו באופן שהמשיך את הקדושה שבענין האירוסין (עד כמה שהיה אפשר קודם מתן תורה) למטה בגשמיות העולם, בדיו על הקלף, "שטר אירוסין".

(חלק ל – ויחי ב)

15. ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"א ע' קצב ואילך. תורת חיים פרשתנו קב, ב ואילך. לקוטי שיחות חכ"ה ע' 253 ואילך. וש"נ.

לע"נ
מרת שיינדל
ב"ר יעקב יוסף ע"ה
ריצעס

נלב"ע ח' טבת תשנ"ד
תנצב"ה